

over dezelfde periode voor *De economische geschiedenis van Nederland* (onder redactie van J. H. van Stuijvenberg) en vooral voor de (tweede) *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, deel 12 en 13 (onder mede-redactie van hemzelf).

Ook het tweede artikel van Van Tijn keerde terug in zijn levenscyclus, daarmee opnieuw voedsel gevend aan de thans soms ouderwets gevonden overtuiging dat historische beeldvorming ook voor de individuele historicus een zaak van lange adem en herhaalde reflectie is. In 1956 publiceerde de 29-jarige Van Tijn, in het verlengde van zijn doctoraalscriptie, een artikel over de economische denkbeelden van Pieter de la Court in het *Tijdschrift voor geschiedenis*. In zijn reeds vermelde, postuum verschenen afscheidsrede *De menschelike societeit* confronteert hij De la Courts ideeën met die van drie andere schrijvers uit de Gouden eeuw.

Zijn bibliografie vermeldt vooral werken die betrekking hebben op de sociale geschiedenis, in het bijzonder de geschiedenis van de arbeidersbeweging en de Amsterdamse en Nederlandse sociale geschiedenis van de tweede helft van de negentiende eeuw. In totaal schreef hij ongeveer 2300 bladzijden en leverde hij — afgezien van zijn proefschrift — een vrij constante produktie van 40 tot 50 bladzijden per jaar. Hij behoort hiermee niet tot de grote schrijvers onder de historici, maar veel van zijn bijdragen zijn herhaaldelijk herdrukt.

In 1955 was Van Tijn — die later met D. I. (Doortje) Sachse huwde — in dienst getreden van de Derde openbare driejarige HBS aan de Polderweg te Amsterdam, waar hij tot zijn benoeming als hoogleraar in Utrecht (in 1969) geschiedenisles gaf. Zijn ervaring als leraar bleek hem later van veel nut. Bepaalde schoolmeesterachtige trekken — zoals zijn beruchte aan- en opmerkingen over stijl en spelling en ook zijn belangstelling voor didactische werken — kon hij ook in zijn latere carrière niet verbergen. Intussen werkte hij bijna tien jaar aan zijn grote eenmansproject *Twintig jaren Amsterdam*. Hij onderzocht het ontstaan van liberale, socialistische, kerkelijke en culturele volksbewegingen in de jaren 1855-1875 en constateerde een sterk verband met de conjunctuur. Het optreden van personen interesseerde hem minder. Hij combineerde de economische gegevens uit de verslagen van de Kamer van koophandel met sociale verschijnselen. Behalve een studieverlof in 1959/1960 dankzij ZWO moest dat allemaal in de avonduren en tijdens de vakanties gebeuren. Gelukkig was zijn geliefde archief dichtbij.

Tegelijk was Van Tijn politiek actief. Zoals zo velen van zijn generatie stond hij aanvankelijk midden in een sterke, uitgesproken traditie, de socialistische in zijn geval, en zag hij na hoogtepunten in de jaren zestig en zeventig langzamerhand de politieke en mentale dynamiek hiervan afnemen. In de door hemzelf opgestelde overlijdensadvertentie noemt hij zich 'marxist, sociaal-historicus', in deze volgorde. Wat zijn politieke activiteit betreft mag men veronderstellen dat deze een voortzetting vormde van de activiteit van zijn vader Eli, die aan de linkerkant van de SDAP stond en later steeds meer radicaliseerde. Sedert de oorlog was Van Tijn actief in de Nederlandse tak van de Vierde Internationale. Toen die zich kort na 1952 verbond met de PvdA, speelde hij een belangrijke rol bij de organisatie van het internationalistisch radicaal socialisme binnen de PvdA, met als verzamelpunt het Sociaal-Democratisch Centrum (SDC). Hij was hoofdredacteur van het bijbehorende (*Socialistisch*) *Perspectief* (1954-1964) en vormde in de jaren 1965-1968 met onder andere Wout Tieleman de redactie van *Links*.

Binnen de PvdA was de invloed van het SDC echter niet erg groot. Hoewel eind jaren zestig Van Tijns redactioneel-politieke activiteit verminderde, behield hij zijn links-socialistische engagement, evenals zijn toekomstbeeld van een socialistische maatschappij, zonder onderdrukte en uitgebuite klassen. Hierbij bleef hij trouw aan de trotskistische wortels van het revolutionair marxisme. In de jaren 1981-1988 reisde hij regelmatig naar Polen om contacten te onderhouden met Solidarnosc en een schaduwarchief van deze organisatie aan te leggen.

In 1965, een week na zijn 38ste verjaardag, verdedigde hij met Jansma als promotor zijn 600

bladzijden tellende dissertatie aan de Universiteit van Amsterdam. Het was een opmerkelijk werkstuk voor die dagen, niet alleen qua thematiek, maar ook qua methode. Van Tijn ontpopte zich als voorstander van het gebruik van kwantitatieve en statistische gegevens in de tot dan toe sterk hermeneutisch en politiek georiënteerde sociale geschiedenis. Ook formuleerde hij enkele stellingen die toch wel prikkelend moeten zijn geweest en zeker zijn faam als wetenschappelijk marxist zullen hebben gevestigd. Zijn stelling IV luidde: 'De interpretatie van de maatschappelijke ontwikkeling volgens het historisch materialisme biedt de historicus de beste richtlijn bij zijn onderzoekingen'. Uit stelling V bleek dat Van Tijn het historisch materialisme als een heuristisch instrument wenste te zien: 'Het historisch materialisme biedt de wetenschappelijke onderzoeker geen pasklare schema's, maar dwingt hem tot gedetailleerd onderzoek naar alle belangrijke aspecten der maatschappelijke ontwikkeling in hun onderlinge samenhang'.

Zijn marxisme bracht Van Tijn in die jaren — in de jaren zeventig sterk betrokken bij het 'structureel' denkende *Tijdschrift voor sociale geschiedenis* — tot een verschil in wetenschapsopvatting met de redactie van het politiek georiënteerde *Jaarboek voor de geschiedenis van socialisme en arbeidersbeweging*, met onder meer Ger Harmsen. Van Tijns streven naar een systematische, integrale aanpak van het verschijnsel maatschappelijke ontwikkeling in al zijn facetten bezorgde hem in de jaren tachtig de naam van 'integrale historicus'.

Ook Van Tijn kwam in het voor vele collegae zo herkenbare probleem terecht om de eigen afdeling van 'breed georiënteerd' naar 'geprofileerd' om te bouwen. Immers, in de gouden jaren zestig en zeventig trachtten alle afdelingen geschiedenis in Nederland de ongehoorde expansie van hun staven te gebruiken om zoveel mogelijk sub-specialismen af te dekken. Dit gebeurde met het oog op de overal levende verlangens inzake het wetenschappelijk onderwijs. Ook Van Tijn deed hieraan mee. Toen de nog altijd voortdurende fase van afbraak en bezuinigingen begon door te zetten, moesten sub-specialismen opgegeven worden. In deze context versterkte Van Tijn de sociale geschiedenis.

Voor Van Tijn was de sociale geschiedenis overigens geen deelgebied van de geschiedenis, maar de synthese ervan. In zijn visie was de sociale geschiedenis het middelpunt van de integrale geschiedenis, waarbij de economische aspecten een cruciale rol speelden. Aldus vernieuwde hij de in zijn ogen ouderwetse geschiedenis van de arbeidersbeweging, legde een relatie tussen conjunctuur en beweging, en trachtte een 'integrale' geschiedenis te ontwikkelen. Dit laatste — zo realiseerde hij zich maar al te goed — ging de krachten van de eenling te boven: het bleek noodzakelijk een onderzoekprogramma op te zetten waarin door een gecoördineerde inspanning verdere wetenschappelijke vooruitgang kon worden geboekt.

Hier betreedt men het domein van de wetenschapsorganisatie. Van Tijns organisatorische activiteiten laat zich betrekkelijk scherp faseren. Aanvankelijk concentreerde hij zich op verbeteringen in de organisatie van de sociale geschiedenis in Nederland. Hij trok zich sedert 1965 het wel en wee aan van de moeizame en conflictrijke organisatie van de sociaal-historici in Nederland en was van 1967 tot 1975 de succesvolle voorzitter van de Nederlandse Vereniging tot beoefening der sociale geschiedenis. Tegelijk manifesteerde hij zich als een belangrijk schrijver van wetenschappelijke recensies en van bijdragen in *Vrij Nederland* over de sociale geschiedenis. Deze activiteiten namen omstreeks 1975 sterk af. Alleen zijn lidmaatschap van het bestuur van het IISG hield hij aan (1973-1989), waarbij hij een belangrijke rol speelde in de voorbereiding van de reorganisatie van deze wetenschappelijke instelling.

Intussen was Van Tijn na zijn benoeming in 1969 ook in algemeen-historische gremia betrokken geraakt. Hij ontpopte zich als een dynamische organisator die veel enthousiasme kon losmaken. Als persoonlijkheid was hij gepriviligeerd dankzij een grote charme en een vrolijke humor gebaseerd op onverwachte contrasten en plaagstootjes. Hij combineerde dit met een

doeltreffend praktisch inzicht en als het moest een redeneertrant waar je niet omheen kon. Hij was initiatiefnemer en voorzitter van de eerste Conferenties maatschappijgeschiedenis (1969-1971), een integratievorm van vijf verschillende historische verenigingen. Van Tijn speelde een belangrijke rol in de redactie van de *Algemene geschiedenis der Nederlanden*. In 1970 werd hij redactielid van het *Tijdschrift voor geschiedenis* (tot 1981) en lid van de congrescommissie van het Nederlands Historisch Genootschap (tot 1979). Met een onderbreking van drie jaar bekleedde Van Tijn gedurende 17 jaar functies bij ZWO/NWO, eerst als lid van de adviescommissie maatschappijwetenschappen (1973-1978), later als voorzitter van de werkgemeenschap economische en sociale geschiedenis van SHO (1981-1989).

Als wetenschapper en organisator was Van Tijn, mede door zijn marxistische inspiratie, iemand met originele ideeën en grote onderzoeksplannen. Toen in de jaren tachtig de periode van de ministeriële potjes voor grootschalige wetenschappelijke ondernemingen aanbrak, had Van Tijn al heel lang op allerlei plannen zitten broeden. De ZWO en SHO-lidmaatschappen brachten Van Tijn dicht bij de steeds maar toenemende onderzoeksmiddelen op nationaal niveau. Zo slaagde hij erin vele collegae en ook de SHO te overtuigen van de haalbaarheid van het eerste grote programma op het terrein van de geschiedenis, bekend onder de naam 'integrale geschiedenis', een gezamenlijke onderneming van Utrecht en Groningen.

Sinds 1983 trad Van Tijn steeds meer op als promotor. Liefst 15 van zijn 19 promoties vonden in de laatste negen jaar plaats. Voor de begeleiding van de promovendi zocht Van Tijn naar verbeteringen en aanvullingen. Toen eind 1985 de ministeriële nota 'Planvorming Postdoctorale Opleidingsactiviteiten' verscheen, zag Van Tijn hierin grote mogelijkheden om een creatieve omgeving voor het opleiden van aio's te versterken met een interuniversitaire component. In nauwe samenwerking met zijn collegae van de VU (Griffiths en Sutherland), EUR (Lis en Geschiere), LUW (Van der Woude) en KUN (Klep) richtte hij een interuniversitair, hecht georganiseerd netwerk voor postdoctoraal onderwijs en onderzoek in de economische en sociale geschiedenis op, later genoemd het N. W. Posthumus Instituut.

Ruim zes jaar heb ik (als secretaris) zijn werkzaamheden als voorzitter van het interuniversitaire N. W. Posthumus Instituut van dichtbij gevolgd. Wij vonden elkaar in de opvatting dat een dergelijke netwerkconstructie zowel onvermijdelijk als nuttig is. Beiden tegenstander van het doorvoeren van concentraties in het decentrale geesteswetenschappelijk landschap in Nederland, beseften wij dat — met behoud van de creatieve veelpoligheid — een sterkere en minder vrijblijvende vorm van samenwerking noodzakelijk was. Dit gold zeker voor de economische en sociale geschiedenis, verdeeld over betrekkelijk kleine groepen aan een dozijn faculteiten van de letteren, van de economie, van de sociologie en van de landbouwwetenschappen. Het netwerk zou moeten dienen om grotere efficiëntie en meer afstemming te verkrijgen en tegelijk het instrument moeten worden om naast het steeds noodzakelijke kleinschalige onderzoek ook grote wetenschappelijke vraagstellingen aan te kunnen pakken.

Van Tijns initiatief bleek levensvatbaar. Het netwerk verwierf een ministerieel subsidie van 1,5 miljoen en het onderwijsprogramma voor de promovendi startte op 1 januari 1988. Het aantal deelnemende collegae breidde zich uit, zodat ook UvA, Tilburg, Groningen, Leiden en Leuven toe traden. Om ook intensieve bijeenkomsten voor promovendi op Europees niveau mogelijk te maken ondernamen Van Tijn en andere bestuursleden reizen naar collega's in het buitenland, waardoor eind 1990 ESTER gesticht kon worden, de 'European graduate School for training in economic and social historical research', met — behalve Posthumus — deelnemende universiteiten uit België, Frankrijk, Italië, Spanje, Portugal, Oostenrijk, Denemarken en Groot-Brittannië.

Van huis uit afkomstig uit het onderwijs, vond Van Tijn een goede wetenschappelijke vorming

buitengewoon belangrijk. Meer begeesterd docent dan kalendervaste begeleider kon hij eigenlijk niet wennen aan de nieuwe tendensen van efficiëntie en timing en toonde hij zich nogal verontwaardigd als daar opmerkingen over kwamen. Zijn ambitie was discussie en samenwerking te bevorderen, gericht op de sociaal-economische geschiedenis waar hij geheel aan verknocht was en waarin nog zoveel moest gebeuren. Van de deelnemende collegae en promovendi eiste hij dan ook fundamentele bereidheid op dit punt en vroeg hij inzet en kwaliteit. Aan vrijblijvendheid had hij een grote hekel. Voor hem waren deze nationale en internationale collegiale samenwerkingsvormen — gericht op de vorming van bekwame onderzoekers — de kroon op zijn levenswerk als hoogleraar in Utrecht.

Van Tijn besteedde de laatste jaren veel tijd aan het N. W. Posthumus Instituut en ESTER. Met vasthoudendheid wist hij zijn ideaal door de moeilijke bochten van de aanvraagformulieren en argumentaties binnen en buiten de rijksuniversiteit Utrecht te loodsen. Met strijd lust en bestuurskunst en ook — niet onbelangrijk — met een onveranderlijk goed humeur leidde hij in de loop van vijf jaar 41 bestuursvergaderingen van het N. W. Posthumus Instituut. In de lente van 1991 ondernamen Van Tijn en zijn secretaris een reis langs de tien faculteitsbesturen om het bestuurlijk fundament te leggen voor de interuniversitaire onderzoekschool. Eind 1991 legde Van Tijn de voorzittershamer neer. Het kostte hem grote moeite. Het N. W. Posthumus Instituut — hoewel naar zijn eigen zeggen als coöperatieve onderneming autonoom en niemands eigendom, ook niet van een penvoerder — was een geesteskind van hem geworden*.

P. M. M. Klep

* Met dank aan Daisy Devreese, Ad Knotter en Maarten Prak voor commentaar op een eerdere versie van deze tekst.

Lijst van ontvangen recensie-exemplaren*

TIJDSCHRIFTEN, JAARBOEKEN

- Brabantse folklore en geschiedenis, De*, 274 (1992) (Brussel: Dienst voor geschiedkundig en folkloristisch onderzoek van de provincie Brabant, 1992, 107-193 blz., Bf120,-, ISSN 0773-1426).
- Groniek. Historisch tijdschrift*, XXV (1992) cxviii (Themanummer: *Studentenleven* (ISBN 90 729918 14 2); Groningen: Stichting Groniek, 1992, 131 blz., f15,- (losse nummers), ISSN 0169-2801).
- Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen*, XCV (1992) i (Mechelen: Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst, 1992, 175 blz.); *Idem*, XCV (1992) ii (themanummer: Smedt, R. de, ed. *De orde van het Gulden Vlies te Mechelen in 1491. Internationaal symposium, Mechelen 7 september 1991* (Mechelen: Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst, 1992, 279 blz.)).
- Incontri. Rivista di studi-italo-neerlandesi. Tijdschrift voor Italië-studies*, VI (1991) iv (Amsterdam-Maarssen: APA-Holland university press, 1991, 173-218 blz., f15,90 (losse nummers), ISSN 0169-3379).
- Lettre d'information des historiens de l'Europe contemporaine. Historians of contemporary Europe newsletter*, VII (1992) i-ii (Louvain-la-Neuve: Groupe de liaison des historiens auprès des communautés-European community liaison committee of historians, 1992, 124 blz., Bf350,- (losse nummers)).
- Madoc. Tijdschrift voor mediëvistiek*, VI (1992) iii (Hilversum: Verloren, 1992, 129-192 blz., f10,- (losse nummers), ISSN 0922-369X).
- Nederlandsche leeuw, De. Maandblad van het Koninklijk Nederlandsch genootschap voor geslacht- en wapenkunde*, CIX (1992) vii ('s-Gravenhage: Koninklijk Nederlandsch genootschap voor geslacht- en wapenkunde, 1992, 225-288 kolommen (2 kolommen per blz.), f65,- (per jaargang), ISSN 0028-226X).
- Paedagogica historica. International journal of the history of education*, XXVIII (1992) ii (Themanummer: *Jan Amos Comenius 1592-1670. Special issue on the occasion of the quartercentenary of J. A. Comenius's birth*; Gent: Paedagogica Historica, 1992, 175-421 blz., Bf1200,-, ISSN 0030-9230).
- Skript historisch tijdschrift*, XIV (1992) iii (Amsterdam: Skript historisch tijdschrift, 1992, 131-192 blz., f8,50 (losse nummers), ISSN 0165-7518).
- Theoretische geschiedenis*, XIX (1992) i (Driemaandelijks uitgave van de Stichting theoretische geschiedenis; Hilversum: Verloren, 1992, 144 blz., f20,- (losse nummers), ISSN 0167-8310).
- Trajecta. Tijdschrift voor de geschiedenis van het katholieke leven in de Nederlanden*, I (1992) ii (Leuven: Redactie Trajecta vzw, 1992, 113-216 blz., Bf360,-, f20,- (losse nummers), ISSN 0778-8304).
- Tijdschrift voor sociale geschiedenis*, XVIII (1992) ii-iii (Themanummer: *Regional implantation of the labour movement in Britain and the Netherlands. Papers presented to the seventh British-Dutch conference on labour history, Groningen 1990*; Hilversum: Verloren, 1992, 141-445 blz., ISBN 90 6550 357 9).
- Tijdschrift voor vrouwenstudies*, XIII (1992) ii (Themanummer: Vossen, H., e. a., ed., *Omstreden consensus en onbetwiste strijd*; Nijmegen: Sun, 1992, 129-316 blz., f17,50, ISBN 90 6168 799 3).
- Verslagen en mededelingen. Nieuwe reeks*, VII (Arnhem: Stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht, 1992, 136 blz., ISBN 90 800512 1 7).
- Volkskundig bulletin. Tijdschrift voor de Nederlandse cultuurwetenschap*, XVIII (1992) ii (Amsterdam: P. J. Meertens-instituut voor dialectologie, volkskunde en naamkunde, 1992, 141-284 blz., f15,-, ISSN 0166-0667).
- Waterschans, De. Geschiedkundig tijdschrift en mededelingenblad*, XXII (1992) iii (Bergen op Zoom: De geschiedkundige kring van stad en land van Bergen op Zoom, 1992, 41-66 blz., f5,- (losse nummers), ISSN 0926-3918).
- West-Frieslands oud en nieuw. 59e bundel van het Historisch genootschap 'Oud West-Friesland'* (1992) (Hoorn: Historisch genootschap 'Oud West-Friesland', 1992, 232 blz., ISBN 90 73497 12 4).
- Zwols historisch tijdschrift*, IX (1992) iii (Zwolle: Zwolse historische vereniging, 1992, 58-91 blz., f9,50, ISSN 0926-7476).

* De in deze lijst opgenomen titels zijn onderverdeeld in de rubrieken tijdschriften en jaarboeken, algemeen, middeleeuwen, nieuwe geschiedenis en nieuwste geschiedenis en zijn alfabetisch gerangschikt. Dissertaties zijn voorzien van een ster. De hier genoemde titels zijn reeds uitgedeeld aan recensenten.

ALGEMEEN

- Akveld, L., Burgers, M., Slechte, H., ed. *Magnifiek maritiem. Voorwerpen uit het Maritiem museum 'Prins Hendrik' vertellen hun verhaal* (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1992, 142 blz., f49,90, ISBN 90 6707 281 8).
- Arkema, J., e. a., ed. *Eén klooster, drie dorpen. Geschiedenis van Aduard, Den Ham en Den Horn, 1192-1992* (Bedum: Profiel, 1992, 318 blz., f47,50, ISBN 90 5294 053 3).
- Brandenburg, T., e. a., ed. *Heilige Anna, grote moeder. De cultus van de Heilige moeder Anna en haar familie in de Nederlanden en aangrenzende streken* (Catalogus bij de tentoonstelling in het Museum voor religieuze kunst te Uden, van 5 september tot 29 november 1992; Nijmegen: Sun, 1992, 166 blz., f29,50, ISBN 90 6168 371 8).
- Bruijn, M. W. J. de, Ruiters, H. Th. M., Strouken, H. T. L. C. *Drapiers en buitenwevers. Een onderzoek naar de huisnijverheid in de Tilburgse wollenstoffenindustrie* (Utrecht: Nederlands centrum voor volkscultuur, Vught: Stichting tot behoud van monumenten van bedrijf en techniek in het zuiden van Nederland, 1992, 104 blz., f17,50, ISBN 90 71840 16 6).
- Cherretté, M. *Historische ontwikkeling van de instellingen in het land van Aalst tijdens middeleeuwen en moderne tijden, inzonderheid van het landscollege* (Verhandelingen der Maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent XVII; Gent: Maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde, 1992, 132 blz., Bf600,-).
- Don, P. *Voorne-Putten* (De Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst; Zwolle: Waanders, 1992, 416 blz., f95,-, ISBN 90 6630 346 8).
- Duco, D. H. *De tabakspijp als Oranjepropaganda* (Leiden: Pijpenkabinet, 1992, 144 blz., f35,-, ISBN 90 70849 16 x).
- Duijvendak, M., Kooij, P. *Sociale geschiedenis. Theorie en thema's* (Assen-Maastricht: Van Gorcum, 1992, viii + 144 blz., f24,90, ISBN 90 232 2666 6).
- Fabri, H. F., Berg, J. van den, Zeeuw, C. de, ed. *Mars et historia 1966-1991. De Nederlandse vereniging ter beoefening van de militaire historie 25 jaar* ([Delft]: Nederlandse vereniging ter beoefening van de militaire historie, 1992, 263 blz., f35,-).
- Gerwen, Ch. van. *De heilige Kempen. Cultuur en kunst uit de Nederlandse en Belgische Kempen* (Catalogus bij de gelijknamige tentoonstelling in Museum Van Gerwen-Lemmens te Valkenswaard, van 12 september t/m 22 november 1992; Valkenswaard: Museum Van Gerwen-Lemmens, 1992, 93 blz., f15,-).
- Hemels, J. *De pers onder het juk van een fiscale druk* (Met een bibliografie van post-doctorale publikaties van J. M. H. J. Hemels 'Vijftig jaar publiek maken, 1967-31 januari 1992' onder redactie van Janne Reessink; Amsterdam: Otto Cramwinckel, 1992, 200 blz., f37,50, ISBN 90 71894 42 8).
- Herdt, R. de, Viaene, P., ed. *Rijkdom bedreigd* (Tentoonstellingscatalogus. Een initiatief van de Werkgroep preservatie, conservering en restauratie van de Archiefsectie van de Vlaamse vereniging voor bibliotheek-, archief- en documentatiewezenen; Brussel: Gemeentekrediet, 1990, 231 blz., ISBN 90 5066 066 5).
- Historie uit de mond. Tussen Oostermoerse en Zuidenveldse venen* [onderzoek en samenstelling: Werkgroep geschiedenis Valthermond] (Bedum: Profiel, 1992, 153 blz., f 49,75, ISBN 90 5294 048 7).
- Huijts*, C. S. T. J. *De voor-historische boerderijbouw in Drenthe. Reconstructiemodellen van 1300 vóór tot 1300 na Chr.* (Dissertatie Groningen 1992; Arnhem: Stichting historisch boerderij-onderzoek, 1992, 220 blz., f49,-, ISBN 90 70103 15 X).
- Janssen, H. L. *Het kasteel centraal. Een integrale benadering van een materieel object* (Oratie 20 februari 1992; Utrecht: Faculteit der letteren, Rijksuniversiteit Utrecht, S. I.: Nederlandse kastelenstichting, 1992, 35 blz., ISBN 90 73446 17 1).
- Jobse-van Putten, J., e. a. *De krentenwegge. Een bijzonder brood bij geboorten* (Cahiers van het P. J. Meertens-instituut IV; Amsterdam: P. J. Meertens-instituut voor dialectologie, volkskunde en naamkunde, 1992, viii + 79 blz., f17,45 (excl. verzendkosten), ISBN 90 70389 35 5).
- Knoester, H. J. H. *De groote societeit te Zwolle. Inventaris van het archief* (Zwolle: De groote societeit, 1992, xxxii + 143 blz.).
- Kruisheer, J. G., e. a., ed. *Tussen Vlaanderen en Saksen. Uit de verspreide geschiedkundige geschriften*

LIJST RECENSIE-EXEMPLAREN

- van A. C. F. Koch (1923-1990) (Middelleeuwse studies en bronnen XXIX; Hilversum: Verloren, 1992, 320 blz., f65,-, ISBN 90 6550 245 9).
- Kullberg, J. *Bolsward, gebouwd op terpen* (Utrecht: Uitgeverij Matrics, 1992, 80 blz., f24,95, ISBN 90 5345 017 3).
- Lepage, J. D. *Vestingbouw stap voor stap. Het bastion hoekpunt in oude stadsomwallingen* (Zutphen: Walburg Pers, 1992, 119 blz., f24,50, ISBN 90 6011 782 4).
- Mulier, E. O. G., Haitzma. 'A repertory of Dutch early modern historiography. Some considerations on intentions and content', *Storia della storiografia*, XX (1991) 113-126.
- Raadschelders, J. C. N. *Lokale bestuursgeschiedenis* (Cahiers voor lokale en regionale geschiedenis VII; Zutphen: Walburg Pers, 1992, 64 blz., f15,-, ISBN 90 6011 792 1).
- Rietbergen, P. J. A. N., Seegers, G. H. J. *De geschiedenis van Nederland in vogelvlucht. Van prehistorie tot heden* (Amersfoort: Bekking, 1992, 160 blz., f39,50, ISBN 90 6109 2914).
- Rietbergen, P. J. A. N., Seegers, G. H. J. *A short history of the Netherlands. From prehistory to the present day* (Vertaling van *De geschiedenis van Nederland in vogelvlucht* door M. E. Bennett; Amersfoort: Bekking, 1992, 160 blz., f44,50, ISBN 90 6109 1802).
- Storm van Leeuwen, J., e. a. *Goud en velijn. Middelburgse boekbanden van de 17de tot de 19de eeuw* (Zeeuwse katernen IX; Middelburg: Stichting Zeeuwse katernen, 1992, 92 blz., f25,-, ISBN 90 74517 02 1).
- Toussaint, B., Velde, P. van der, ed. *Aspecten van de historische biografie* (Kampen: Kok Agora, 1992, 135 blz., f27,50, ISBN 90 391 0040 3).
- Win*, P. de. *De schandstraffen in het wereldlijk strafrecht in de zuidelijke Nederlanden van de middeleeuwen tot de Franse tijd bestudeerd in Europees perspectief* (Dissertatie Gent 1989, Verhandelingen van de Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, klasse der letteren LIII-cxxxix; Brussel: Paleis der academiën, Turnhout: Brepols, 1991, 276 blz., Bf1500,-, ISBN 90 6569 561 3).
- Zoodsma, L., ed. *Luthers Zeeland. Bijdragen over de geschiedenis van de Lutherse kerk in Zeeland ter begeleiding van de tentoonstelling ter gelegenheid van het 250-jarig bestaan van de Lutherse kerk in Middelburg* (Tentoonstelling van 11 september 1992 tot 8 februari 1993 in het Zeeuws museum in Middelburg; Middelburg: Stichting natuur- en recreatieinformatie, 1992, 92 blz., f14,95, ISBN 90 72146 20 4).

MIDDELEEUWEN

- Berg, E. van den, Besamusca, B., ed. *De epische wereld. Middelnederlandse karelromans in wisselend perspectief* (Muiderberg: Coutinho, 1992, 141 blz., f24,50, ISBN 90 6283 868 5).
- Boer, D. E. H. de, e. a., ed. *De middeleeuwen 300-1500* (Delta. Nederlands verleden in vogelvlucht I; Leiden [etc.]: Nijhoff, 1992, xvii + 305 blz., f47,50, ISBN 90 6890 326 8).
- Langen*, G. J. de. *Middeleeuws Friesland. De economische ontwikkeling van het gewest Oostergo in de vroege en volle middeleeuwen* (Dissertatie Groningen 1992; Groningen: Wolters-Noordhoff/Forsten, 1992, 395 blz., f58,-, ISBN 90 6243 124 5).
- Oosterman, J. B., ed. *Een zoet akkoord. Middeleeuwse lyriek in de Lage Landen* (Nederlandse literatuur en cultuur in de middeleeuwen VII; Amsterdam: Prometheus, 1992, 441 blz., f50,-, ISBN 90 5333 139 5).
- Oostrom, F. van. *Aanvaard dit werk. Over middelnederlandse auteurs en hun publiek* (Nederlandse literatuur en cultuur in de middeleeuwen VI; Amsterdam: Prometheus, 1992, 335 blz., f49,90, ISBN 90 5333 137 9).

NIEUWE GESCHIEDENIS

- Boom, H. ten, e. a., ed. *Utrechters entre-deux. Stad en Sticht in de eeuw van de reformatie, 1520-1620* (Vierde verzameling bijdragen van de Vereniging voor Nederlandse kerkgeschiedenis; Delft: Eburon, 1992, 294 blz., f45,-, ISBN 90 5166 271 8).
- Brienen, T. *Christiaan Meyer (1661-1738). Een vroege bijdrage van een Messiasbelijdende jood aan de ontmoeting van christendom en jodendom in het Nederlandse gereformeerde protestantisme* (Vergeten